

7. Nutrition/näringslära – struktur och organisation

Gunnar Akner

Ämnet nutrition/näringslära är representerat vid alla Sveriges sex universitet enligt följande:

- *Göteborg.* Vid Göteborgs Universitet finns en avdelning för klinisk näringslära med huvudsakligen kliniskt inriktad verksamhet, se även nedan.
- *Linköping.* Vid Hälsouniversitetet finns en avdelning för nutrition med en docentur. Man är bland annat inriktad mot energiomsättning i samband med graviditet och amning.
- *Lund.* Vid Lunds Universitet finns utöver nedan nämnda avdelning för klinisk näringslära en institution för industriell näringslära och livsmedelskemi med tillhörande professor och flera docenturer. Inriktningen framgår av namnet på institutionen.
- *Stockholm.* Vid Novum, Huddinge sjukhus finns en institution för medicinsk näringslära med tillhörande professor. Man bedriver omfattande preklinisk forskning med huvudsaklig inriktning mot biokemi och molekylärbiologi med nutritionell anknytning. Dessutom finns vid Novum en enhet för preventiv näringslära som framför allt är inriktad mot samhällsnutrition (community nutrition).
- *Umeå.* Vid Umeå Universitet finns en enhet för näringsforskning med en adjungerad professor. Arbetet är framför allt inriktat mot preventiv nutrition och biomarkörer för epidemiologiska studier.
- *Uppsala.* Vid Uppsala Universitet finns utöver nedan nämnda adjungerade professor även en institution för nutrition med professor. Man är här bl.a. inriktad mot idrottsfysiologi, energiomsättning och u-landsnutrition.

Aktuell organisation av ämnet ”klinisk nutrition” inom svensk sjukvård

Klinisk nutrition är en medicinsk specialitet i Sverige sedan 1992. Det är en s.k. ”påbyggnadsspecialitet” (inofficiell beteckning) som kräver en grundspecialisering inom ett brett kliniskt ämnesområde som t.ex. internmedicin, geriatrik, allmänmedicin, kirurgi, anesthesiologi och intensivvård, klinisk kemi, pediatrik etc. En s.k. ”Utbildningsbok” för specialistutbildning i klinisk nutrition färdigställdes under hösten 1999 och kan beställas via Svenska Läkaresällskapet alt. laddas ner via internet (www.sls.se).

Särskilda avdelningar för klinisk nutrition finns endast i Göteborg och Lund. I Göteborg finns en professor/överläkartjänst samt flera docenturer, varav en med tillhörande överläkartjänst. Totalt finns tre läkartjänster. I Lund finns 1,5 läkartjänst varav en heltids överläkartjänst. Man har inga universitetstjänster. I Malmö finns en docentur/överläkartjänst med inriktning mot geriatrisk nutrition förlagd till Geriatriskt utvecklingscentrum vid Malmö Allmänna Sjukhus.

I Uppsala finns en adjungerad professor i klinisk näringslära/överläkartjänst kopplad till metabolenheten vid den geriatriska kliniken vid Samariterhemmets Sjukhus. I Stockholm finns en nutritionsenhet vid den geriatriska kliniken (NordVästGeriatriken) i Nordvästra sjukvårdsområdet. I Linköping och Umeå finns inga kliniska enheter.

Totalt finns i landet cirka fem läkartjänster inom klinisk nutrition och totalt nio läkare med specialistkompetens inom klinisk nutrition. Därutöver finns en rad enskilda läkare inom många olika specialiteter i landet som vid sidan av sin egen specialitet ägnat sig åt forskning och utveckling inom klinisk nutrition. Dessa har sedan 30 år bidragit till att Sverige ligger i frontlinjen beträffande grundforskning och klinisk forskning på nutritionsområdet. Hittills har forskningen mest rört det kirurgiska verksamhetsområdet där den kliniska tillämpningen har förbättrat resultaten av kirurgiska ingrepp.

De få läkartjänsterna och avsaknaden av egna slutenvårdsplatser kontrasterar skarpt mot nutritionsproblemet omfattning inom sjukvården (se Del II, Kapitel 3, Prevalens och incidens). Detta har lett till att nutritionsverksamheten har utvecklats ad hoc med åtföljande splittring på t.ex. nutritionsteam, dysfagiteam, PEG-team, dietistenheter, kostsektioner etc. Konsekvensen har blivit att det i stort sett saknas enheter som dels kan fungera som remissinstanser för s.k. ”second opinion” vid svårare nutritionsproblem, dels ansvara för utveckling och forskning inom det kliniska nutritionsområdet.

Under de senaste åren har intresset för nutritionsfrågor ökat, vilket t.ex. återspeglas i en mångfald av olika utbildningsaktiviteter på olika nivåer inom sjukvården. Den ovan beskrivna nuvarande organisationen innebär

dock att det ofta är svårt att få bestående effekter av olika personalutbildningar. Teoretiska kunskaper är en nödvändig, men ej tillräcklig förutsättning; det krävs även att det finns en klinisk struktur där de kan tillämpas.

Utveckling av klinisk nutrition i Sverige

I denna rapport framhålls att det vetenskapliga underlaget beträffande behandling av undernäringssjukdomar vid olika sjukdomar är bristfälligt. Det är därför mycket angeläget att stimulera till behandlingsinriktad nutritionsforskning för att få bättre underlag för behandling av olika typ och grad av undernäringstillstånd (inklusive prevention) associerade till specifika sjukdomar eller kombinationer av sjukdomar.

Ett sätt att förbättra situationen vore att vid universitetssjukhusen inrätta enheter för klinisk nutrition, gärna kopplade till någon enskild klinik med brett patientunderlag där det finns intresse och förutsättningar att utveckla verksamheten. Dyliga enheter bör bemannas med läkare, sjuksköterskor och dietister i lämplig omfattning och bör även kunna erbjuda forskarutbildning på olika nivåer.

En tydlig verksamhetsbeskrivning bör ange uppdragets omfattning avseende:

- *Klinisk sjukvård* (öppen respektive sluten vård samt konsultverksamhet). Bedriva evidensbaserad behandling av etablerade undernäringstillstånd, integrerat med patienternas övriga kliniska problematik. Utveckla riskmarkörsystem för att fånga upp patienter med stor risk för undernäringstillstånd samt utveckla rutiner för handläggning.
- *Forskning och utveckling*. Utveckla kriterier för diagnosen undernäringstillstånd. Driva randomiserade, (helst placebo-) kontrollerade longitudinella behandlingsstudier angående effekten av nutritionsbehandling vid etablerade undernäringstillstånd. Utvärderingen bör utöver sedvanliga markörer för nutritionstillstånd inkludera kliniskt relevanta end-points som t.ex. funktionstillstånd, hälsorelaterad livskvalitet, morbiditet och mortalitet.
- *Undervisning*. Erbjud utbildning i klinisk nutrition för medicinare, dietister, nutritionister, sjuksköterskor, tandläkare m.fl. yrkesgrupper.

Situationen inom klinisk nutrition har många likheter med situationen inom specialiteten smärtlindring. Den organisation som anges i Socialstyrelsens rapport 1994:4 "Behandling av långvarig smärta" kan i sina huvuddrag även tillämpas inom klinisk nutrition, se kapitlet Organisation av smärtkliniskt arbete.

Sammanfattningsvis skulle en utveckling av strukturen och organisationen av ämnet klinisk nutrition inom hälso- och sjukvården kunna under-

lätta angelägna kliniska forskningsprojekt inom detta område, framför allt vad gäller randomiserade, kontrollerade behandlingsstudier med fokus på kliniskt relevanta effektmått.